

**COM CAU UNA CIUTAT.
EL FRANQUISME CATALÀ
I LA «LIBERACIÓN» DE
BARCELONA (ABRIL
1938-GENER 1939)¹
FRANCESC VILANOVA I
VILA-ABADAL**

Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies-Universitat
Autònoma de Barcelona (CEDID-UAB)

1/ Aquest text ha estat elaborat en el marc del projecte Estado y dinámicas nacionales en España (1931-1978), PID2019-105464GB-I00/AEI/10.13039/501100011033.

I.

«Lérida, perdida, Barcelona, perdida. Y con Barcelona, la partida jugada por la banda de Moscú desde pronto hará dos años, contra España y contra el mundo civilizado. Y con Lérida y Barcelona, la gran batalla de España ganada para Dios, para España y para la Civilización»

(«Lérida; España por Franco», *El Correo Español* [Bilbao], 5 d'abril del 1939)

«No hay que olvidar nunca que en Cataluña y en otras partes son dos los problemas que el Ejército tiene que resolver: el marxista y el separatista, más importante este que el primero»

(*Diario de Burgos*, 27 de juliol del 1938)

«Después se tomará Cataluña, operación que no nos preocupa, porque, en contra de lo que muchos creen, caerá en nuestro poder tras pocas jornadas de empuje; del empuje que sabe hacer como nadie nuestro Generalísimo Franco. Conozco muy bien a los izquierdistas, esquerristas, anarquistas y demás istas de Barcelona y sé que correrán como gamos»

(General Severiano Martínez Anido, en declaraciones a *ABC* [Sevilla], el juliol de 1938; reproduïdes a «Martínez Anido, profeta», *ABC* [Sevilla], 27 de gener del 1939)

Lleida va caure el 5 d'abril del 1938. Les tropes del general Juan Yagüe, del C.E. Marroquí, van ocupar bona part de la ciutat; més al nord, el general Antonio Sagardía i els seus homes començaven a avançar seguint la Noguera Pallaresa. El rastre d'assassinats que deixarien al seu darrere seria inesborrable.² El front d'Aragó s'havia trencat definitivament i les tropes franquistes posaven els peus en territori català, per primera vegada des de juliol del 1936, per no tornar-ne a marxar. A davant seu, gairebé no hi havia cap línia de defensa o de resistència republicana; en qüestió d'unes setmanes podien ser a Barcelona. I la caiguda de Barcelona significava la caiguda de Catalunya; i tothom sabia que la caiguda de Catalunya implicava que la fi de la guerra —amb el darrer capítol, la caiguda de Madrid— seria ràpida i inevitable.

La dinàmica dels esdeveniments, la correlació de forces, el context internacional, les característiques del territori que s'estenia entre Lleida i Barcelona... Tots els elements que es podien fer servir en l'anàlisi de la situació indicaven que la guerra, almenys a Catalunya, era en el seu tram final. La premsa franquista del nord ho donava per fet. Un comentarista assegurava «la victòria immediata, definitiva, de Franco»;³ una altre dels redactors d'*El Correo Español*, Jacobo Elías, estava segur que la caiguda de Lleida «es un hecho que revela claramente, que anuncia el término de la guerra» (5 d'abril). Els tradicionalistes d'*El Diario Vasco* també eren taxatius: «Las tropas españolas, después de una ofensiva magistralmente concebida y ejecutada, [...] han entrado en Lérida y se disponen a terminar la conquista de Cataluña» (5 d'abril).

Un vell conegut del món català dels anys vint i trenta, el carlí-falangista-monàrquic d'extrema dreta Feliciano Baratech, parlava d'«una pausa, que creemos será brevísima, de descanso y preparación», abans de l'assalt final. L'observació és del 9 d'abril, quatre dies després de la caiguda de Lleida i sense notícies ni rumors que s'hagués ordenat al general Juan Yagüe de continuar endavant. Encara hauria de passar un cert temps perquè es veiés amb tota claredat que Franco no tenia cap mena d'interès

2/ GIMENO, Manuel. *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989; PRESTON, Paul. *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la guerra civil i després*. Barcelona: Base, 2011, p. 736-741. La versió militar franquista a: SAGARDÍA, Antonio. *Del alto Ebro a las fuentes del Llobregat. Treinta y dos meses de guerra de la 62 División*. Madrid: 1940.

3/ «Lérida; España por Franco», *El Correo Español*, 5 d'abril del 1939.

en acabar la guerra al més aviat possible, amb una ofensiva fulminant sobre Barcelona. Per tant, la manca d'ordres ofensives a Yagüe i els altres generals implicats s'havia d'interpretar, oficialment, com una pausa per descansar, reorganitzar-se i preparar-se. Baratech, com els seus altres col·legues franquistes, s'havia de consolar amb l'expedició del general Sagardía cap al nord, a la caça i captura dels embassaments que proveïen d'electricitat el territori català. Però, tot i l'aturada cap a l'est, a peu de premsa el convenciment general —al marge que la censura política i militar no permetés escriure segons quines coses— era que la victòria definitiva era a tocar.

Per si algú en tenia algun dubte, s'insistia que «las tropas del Caudillo no han interrumpido su progresión ni la interrumpirán, de seguro, hasta la total ocupación de los objetivos decisivos. [...] Y estos no son ya ciudades ni alturas, sino, más sencillamente, más decisivamente, la rendición absoluta de los marxistas que aún se obstinan en resistir» (*El Correo Español*, 7 d'abril del 1938).

I, encara, podien afegir: «Frente al alcance arrollador de nuestro Ejército no hay ya dique posible. [...] La guerra no terminará con una batalla decisiva, sino por un copo extraordinario, verdaderamente fantástico».

Un comandament militar havia parlat, en els mateixos termes, amb Feliciano Baratech, i havia avisat que «la guerra terminará en cualquier momento, si esas gentes se dan cuenta de su situación y deciden evitar nuevas víctimas; y asimismo durar el tiempo necesario para que nuestra máquina guerrera los triture por completo, cosa para ellos inevitable si persisten en su obstinación suicida» (9 d'abril del 1938).

«La guerra será dentro de poco cosa pasada, tarea lograda, empresa concluida», s'escrivia el 6 d'abril («... Pero no al reposo», *El Correo Español*), seguint el fil d'un discurs de Ramón Serrano Suñer a Sevilla quatre dies abans.⁴ A Sevilla, el *cuñadísimo*, el segon home del nou poder, havia explicat que «venimos a realizar la Revolución Nacional; Revolución Nacional de signo español, constructivo, creador, al servicio de la suprema unidad de destino de España, frente a aquella otra revolución antinacional, marxista, destructora, que se cebó como el azote más feroz

4/ SERRANO SUÑER, Ramón. *Siete discursos*. Bilbao: Ediciones FE, 1938, p. 19 i seg.

en el cuerpo sagrado de la Patria». En aquella primera setmana d'abril del 1938 ja era l'hora d'explicar què es pensava fer, sobretot perquè les tropes rebels havien trencat el front d'Aragó i la «incorporació» de Catalunya a Espanya —aquesta era la fórmula retòrica habitual— obligava a definir allò que era a punt d'esdevenir:

Si nosotros en el orden político vamos a desmontar el armatoste polvoriento y arcaico del Estado liberal y vamos a sustituirlo por un régimen de Estado autoritario de integración nacional; y en el orden social vamos a superar la pluralidad de clases en una síntesis superior producida en torno del orgullo común, anterior y superior a todo otro, de sentirnos españoles; y en el orden económico vamos a corregir los extravíos de un mecanismo capitalista; nosotros, dígase como se diga, llámese como se llame, vamos a hacer —estamos haciendo ya— la Revolución Nacional.

L'explicació de Serrano Suñer era necessària perquè «la guerra se acaba y se acabará pronto con la victoria» i ja era hora de fer conèixer, sobretot als catalans que ho ignoraven, quin era el programa d'acció que els afectaria en el futur més immediat.

Si Ramón Serrano Suñer es manifestava amb aquesta seguretat —la guerra era en el seu tram final; era l'hora del programa polític—, la premsa no ho podia posar en dubte. Per tant, l'afirmació que «las tropas del Caudillo no han interrumpido su progresión ni la interrumpirán, de seguro, hasta la total ocupación de los objetivos decisivos» (*El Correo Español*, 7 abril 1938), havia de ser certa. Només s'esperava «la rendición absoluta de los marxistas que aún se obstinan en resistir».

Per reforçar els arguments públics de la fi imminent, la premsa franquista va dedicar un espai notable a descriure les escenes de pànic que es vivien a Barcelona («Reina gran pánico en la capital ante el impetuoso avance de las fuerzas nacionales», *El Correo Español*, 6 d'abril del 1938), que estaven degenerant en «el imperio del caos. Efímero imperio, este, que tendrá rapidísimo término» (Jacobo Elías), mentre s'explicava la fugida dels dirigents republicans i els seus familiars,⁵ entre els quals hi hauria

5/ «La esposa y la hija de Companys huyen a París. También han llegado a Francia Pi Suñer y los familiares de Tarradellas, Jaime Ayguadé y de García Oliver», *El Correo Español*, 8 d'abril del 1938.

Juan Negrín.⁶ Si, a tot plegat, s'afegien les explicacions que, amb l'avanc per les comarques del Pallars, s'havia aconseguit el control dels embassaments i la producció d'energia hidroelèctrica i «Barcelona quedará sin luz» de forma immediata, la sensació que la fi de la guerra a Catalunya era imminent semblava inqüestionable. Fins i tot, es va fer reparèixer un personatge polític que s'havia esvaït en l'horitzó: el periodista i exdirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya (i exdirector del seu diari de capçalera, *La Humanitat*), Josep M. Massip, instal·lat a Manila, que, des d'un diari filipí, recomanava a Indalecio Prieto que, a més a més de plegar com a ministre de Defensa, fes tots els possibles per obligar a la rendició dels republicans: «No prolongue más la guerra, Prieto. El avance Nacionalista es inevitable y su victoria, cierta. Ordene la retirada a sus tropas, ríndase o márchese...».⁷ Si un exrepublicà ho deia a un futur exministre socialista, realment calia pensar que tot plegat estava dat i beneït.

Enmig d'aquesta sensació general d'última empena, alguns dels catalans franquistes més connotats de la zona rebel van començar a escriure benvingudes a la «Cataluña española», celebrar la «Cataluña recuperada para España» i obrir els braços als pobres ciutadans catalans que havien viscut un llarg segrest a mans dels catalanistes, els marxistes i altres revolucionaris. El primer a fer-ho va ser Santiago Nadal, que començava la seva carrera periodística als diaris falangistes del nord, després del seu pas per la Peña Blanca i Derecha de Catalunya abans de la guerra, i, naturalment, la fugida de Barcelona l'estiu del 1936. Mentre el seu germà Eugenio era en una de les unitats que combatien cap a les terres del Maestrat, Santiago preparava el terreny doctrinal per quan arribessin —o tornessin, com en el cas dels civils com ell— a Barcelona. Quan s'hi va posar, entre el 4 i el 5 d'abril, encara no s'havia publicat el decret de derogació de l'Estatut del 32, de manera que els comentaristes com Nadal encara no havien rebut l'empena anímica que suposaria la notícia un parell de dies més tard. Ja arribaria.

^{6/} «Dos barcos franceses, preparados en Caldetas para la fuga de Negrín y demás cabecillas», *El Correo Español*, 8 d'abril del 1938: «Comunican de Marsella que, según informa persona de la intimidad de Negrín llegada a dicha ciudad, la situación del nuevo Gobierno rojo es de franca desmoralización, y que sólo pretende ganar tiempo para la huida».

^{7/} «"El avance Nacionalista es inevitable y su victoria cierta; ríndase o márchese, pero que acabe la guerra", le dice a Prieto el periodista izquierdista Massip», *El Diario Vasco*, 5 abril 1938.

De moment, calia parlar de la victòria militar «indiscutible», que també tenia altres noms: una victòria de «reconquista», un territori que es «recupera», «se recobra»; perquè Catalunya havia estat sempre espanyola i «las tropas españolas entran en Cataluña como en su propia casa. Y, en verdad, en su propia casa se encuentran».⁸ Se'l notava exultant; enrere quedava aquell «insignificante grupo de dependientes del comercio, de maestros de escuela, de mediquillos de pueblo, de gentuza de arrabal», que «aplaudía y berreaba» davant Manuel Azaña un llunyà 1932. Ara donava fe —perquè ho havia llegit en el «parte» de guerra, que era inqüestionable— que «la gran masa labradora» lleidatana havia dedicat «un recibimiento apoteósico» a l'«Ejército, expresión auténtica de España».

A banda de les rebudes, calia fer front als elements que havien portat a la dramàtica situació de l'abril del 1938. De fet, Santiago Nadal només contemplava un element destructiu d'aquesta mena, tot i que podia tenir cares diferents: «El separatismo, en Cataluña, deberá ser considerado, implacablemente, como un crimen imperdonable; y la policía contra tal delito deberán efectuarla —es un deber— los primeros los propios catalanes». Naturalment, els primers en el reconeixement del pecat i l'aplicació de la penitència corresponent havien de ser aquells que, conscientment o no, havien participat en el moviment antiespanyol. Era l'avantsala de la «falsa ruta» de Ferran Valls i Taberner.

Menys entenedora era una de les cares d'aquest separatisme; l'anomenava «un separatismo meramente espiritual, el más peligroso de todos, aquel que no⁹ quiere establecer fronteras entre Aragón y Cataluña por temor solamente a que la industria catalana perezca por pérdida de su mercado natural». I, donant més voltes no gaire clares, acabava amb un altre separatisme, «de algunos no catalanes», que haurien confós «los conceptos catalán y separatista». Però, per no perdre el temps i el fil, anem al nucli de la tesi nadaliana: la denúncia d'una «*magnífica organización del catalanismo, especialmente del anterior a la Esquerra*»¹⁰ que, com era previsible, «es tan criminal como el otro». Ara sí, Santiago Nadal arribava

8/ NADAL, Santiago. «Nuestra Planta», *El Correo Español*, 5 d'abril del 1938.

9/ És possible que aquest «no» sigui sobrer en l'afirmació nadaliana: si fos així, la frase seria més entenedora. En l'original, aparegut a *El Correo Español*, hi consta, la qual cosa complica la comprensió de l'afirmació.

10/ En cursiva, a l'original.

on volia: el separatisme d'abans (la Lliga) i després (Esquerra) era a punt de desaparèixer «en esta primavera que vuelve a reír gloriosa», en «el momento en que el Ejército haya totalmente “pacificado” el Principado de Cataluña» (Nadal jugava amb el Decret de Nova Planta, de Felip V, per fer una mena de paral·lelisme bastant inquietant).

Era un article espès i una mica confús, però calia preparar l'arribada doctrinal, al costat de la militar i la política. Els missatges no només havien de ser consignes polítiques i ordres militars, sinó que calia oferir eines de reflexió i anàlisi del que havia succeït en les dècades anteriors, per fer entendre a la ciutadania d'on venien els mals que havien portat al 1936 i com calia combatre'ls i neutralitzar-los. En aquest sentit, el darrer paràgraf era molt pedagògic: «La terrible lección de la guerra y la revolución ha sido aprovechada: el separatismo catalán ha muerto. Todos debemos evitar su resurrección». Una conclusió d'aquesta mena, que sumava derrota militar i liquidació política, no hauria tingut sentit un any abans; només era vàlida quan, a l'horitzó, ja s'intuïa el darrer gran objectiu i el convenciment que les tropes franquistes eren imbatibles, i que al davant ja no hi havia defensors republicans dignes d'aquest nom, era una certesa.

Santiago Nadal no era l'excepció. Amb ell, altres observadors coincidien que era el moment de fer el darrer esforç; ho tenien a tocar. Per tant, «si las tropas españolas, después de una ofensiva magistralmente concebida y ejecutada [...], han entrado en Lérida y se disponen a terminar la conquista de Cataluña», un dels passos següents era començar a pensar amb qui es podria comptar a l'hora de «la restauración del espíritu nacional en Cataluña».¹¹ Nadal preveia la destrucció del «separatismo»; els tradicionalistes bascos analitzaven com hauria de ser la nova elit política del país:

Es tarea delicada, pero no difícil. El Gobierno sabe muy bien quienes son los hombres que mantuvieron viva, en Cataluña, la llama sagrada de España cuando todo lo que era nacional se derrumbaba; y sobre la roca firme del patriotismo y de la contrastada abnegación de esos catalanes beneméritos ha de asentarse, seguramente, la reespañolización de aquel país. Los hombres que ahora nos rigen saben bien que Cataluña no puede ser entregada ni a los que organizaban el cortejo fúnebre del traidor Maciá —verdaderos funerales del honor español— ni a los que se prestaron a darles realce exhibiendo por las calles de Barcelona las más presentables chisteras y levitas de los casinos políticos burgueses.

^{11/} «En el camino de Barcelona. La gran coyuntura», *El Diario Vasco*, 6 d'abril del 1938.

Los catalanes que esperan a Franco, como le esperaron los vascongados, con una ilusión incomprensible para los que no hayan vivido esos momentos de liberación, quedarían angustiados por la desesperanza si detrás de las tropas llegaran camuflados los mismos que les enseñaron a considerar impertinentes los vivas a España. Tampoco puede olvidarse y no será olvidado que el fenómeno antinacional es en Cataluña, como en las Vascongadas, un fenómeno episódico y minúsculo dentro de las dimensiones históricas. Hasta el momento en que un equipo de mediocridades resolvió dirigir los problemas políticos de Cataluña con el mismo ánimo lucrativo con que regentaba sus fábricas, el movimiento catalanista fue un movimiento literario, de órbita puramente romántica. Ni aquellos hombres de letras, primeros, ni los tradicionalistas, campeones del fuerismo, tenían nada que ver con la anti-España. Eran españoles de primera línea para quienes hubiera sido físicamente imposible separar Cataluña de España. Y como cosa episódica hay que considerar el catalanismo en todas sus fases políticas, más repugnantes cuanto menos claras.

Ni els burgesos catalanistes (o regionalistes), ni els seguidors macianistes (els catalanistes republicans i els nacionalistes radicals): aquesta era la conclusió clara del franquisme base (en la seva versió tradicionalista), a l'hora de definir qui podria encapçalar la nova elit dirigent a Catalunya. Ja era el moment: amb els peus trepitjant territori català i l'horitzó net de qualsevol obstacle.

Per tant, si es podien fer especulacions sobre qui acompanyaria, en l'àmbit civil, els vencedors militars (i falangistes) de la campanya de Catalunya, també es podia especular, reflexionar, evocar, una altra mena de victòria, de caràcter «moral». Un dels escriptors feixistes del nord, tan admirats per Santiago Nadal, José M. Salaverría, en va dir «la conquista de los corazones» (*El Diario Vasco*, 9 d'abril del 1938). Donant gairebé per feta l'arribada de «las boinas coloradas de los requetés [...] por la cumbre del Tibidabo», Salaverría feia referència a la «segunda conquista», «la más gloriosa y fecunda», «la de los corazones y los espíritus. [...] Será la vuelta del hijo pródigo y su reintegración moral y decisiva al seno de la eterna España».

Aquesta «segunda conquista» va merèixer una resposta d'Aurelio Joaniquet, el veterà monàrquic d'extrema dreta, un dels caps de Renovación Española a Catalunya, que es deixaria feixistitzar sense cap mena d'escrúpols en els anys de la guerra. Joaniquet ja s'hi veia, a Barcelona, llegint la premsa rebel, «viendo esa línea que, serpenteando desde el Pirineo a

Castellón, avanza hacia el Mediterráneo como un alud incontenible».¹² I aquí enllaçava amb Salaverría, ja que, com ell, considerava innecessari parlar de campanyes militars i moviments estratègics. Ara era el moment d'explicar què hi hauria més enllà de la victòria militar. Si Santiago Nadal havia escrit sobre «el crimen» del separatisme i la seva destrucció, Joaniquet citava «el fracso de veneno» amb què s'havia enverinat els bons catalans. Una vegada tancada per sempre l'ampolleta, i retornada Catalunya a «lo que siempre fue», el més interessant era la proposta que plantejava al voltant dels «nous temps» que s'albiraven:

Volveremos a los tiempos en que convivían en la Universidad de Barcelona Mosén Boscán y Damián de Hortolá, abad de Vilabertrán, con el sevillano Juan de Mallara y el humanista Nebrija, de Alcalá de Henares. El genio creador de Cataluña volverá a dar a España pensadores como Balmes y maestros como Milá y Fontanals, llamado por sus contemporáneos «la ballena literaria», formador en la Universidad de Barcelona del gran Menéndez Pelayo, cantor de los trovadores provenzales y de su influencia y al propio tiempo enamorado infatigable de la poesía épica de Castilla y de sus cantares de gesta.

Su monumento en Villafranca del Panadés lo sostienen dos figuras simbólicas: una es el romancero español; otra, la poesía popular catalana.

Los españoles todavía éramos entonces hermanos. La acritud, la desviación monstruosa, el recelo y hasta el odio vinieron después...

Gairebé tothom estava impacient per arribar a Barcelona, de la mà dels militars i amb un programa de *reconquesta* moral, politicocultural, etc., ja definit i amb unes «noves» elits per dur-lo a terme. Els falangistes catalans, agrupats al voltant de *Destino. Semanario de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, la publicació que havia nascut com a butlletí de comunicació amb els catalans dels *banderines* falangistes al front, també van córrer a manifestar que ja estaven a punt: «Por Dios y por España entramos en Cataluña cara al Sol...», escrivien sense gaire imaginació (57, 3 d'abril del 1938). Però més interessant era la reproducció d'un article d'*El Diario Vasco*, signat per un J. Villa San Juan (Juan Felipe Vila San Juan?), que ofería els noms concrets d'aquells catalans que s'havien de prendre com a model a «la España nueva»: Joan Prim; Isaac Albéniz i Enric Granados, «que pasearon por el mundo la gallardía de su música españolísima»; Santiago Rusiñol, que exposava «la incomparable belleza de los jardines de Castilla»; i l'inevitable Eduardo Marquina; fins i tot, es

^{12/} JOANIQUET, Aurelio: «El Diario Vasco y los caminos de Cataluña», *El Diario Vasco*, 10 d'abril del 1938.

podria recuperar Josep A. Clavé i els seus cors! Era una llista de referències complementària que havia presentat Aurelio Joaniquet, però també era una selecció de textos (la que feia el setmanari) una mica estranya. Qui més es manifestaren i van definir el que seria Catalunya a partir de la victòria rebel, no eren precisament falangistes «camisas viejas»; no eren Joaniquet, ni Vila San Juan, ni Ignacio Agustí, que signava amb el pseudònim (Gerardo Juan) un dels textos revisionistes més importants d'aquells mesos: «Un siglo de Cataluña»;¹³ o Santiago Nadal, que continuava amb els arguments del seu article a *El Correo Español* i signava un altre dels articles seminals de la «nueva Cataluña», al qual s'hi afegirien, mesos més tard, els de Ferran Valls Taberner, Josep M. Tallada, Carles Sentís, etc. A «Los que siempre se llamaron españoles» (82, 25 de setembre del 1938), reprenia les explicacions de cinc mesos enrere i continuava amb la seva obsessió sobre el catalanisme hegemònic, que va marginar els «españoles» de Catalunya, que mai van voler combregar amb rodes de molí.

És interessant comprovar que hi havia poques consignes contra el Front Popular, els anarquistes, els marxistes. Certament, en alguna ocasió, s'escapava una càrrega verbal contra les «gentes no catalanas al servicio de la F.A.I. y de la C.N.T., la hez de todas las regiones, conforme se ha visto con la ferocidad que han actuado y actúan cuando han hallado el ambiente y lugar propicio a sus instintos»;¹⁴ però si es mereixen ser mencionats era en relació amb la liquidació de l'Estatut —mitjançant el decret de 5 d'abril—, no perquè haguessin intentat una revolució amb tots els ets i uts l'estiu del 1936. A vegades, perquè no era gaire freqüent, s'escolava algun discurs més ampli, on s'endevinava un dels arguments predilectes del franquisme: l'aliança entre burgesia i proletariat, fos per la via separatista, fos per una inconsciència burgesa intolerable: «elementos influyentes del capitalismo se unieron a la escoria frente populista, no teniendo inconveniente alguno en aliarse con los que negaban a Dios, a la familia, a la propiedad, a la tradición... y haciéndose copartícipes del robo y el asesinato».¹⁵

13/ JUAN, Gerardo [Ignacio Agustí]: «Un siglo de Cataluña. DE 1830 a 1930. Los románticos. Solidaritat Catalana y los tanques de la FAI», *Destino*, 72, 18 de juliol del 1938.

14/ *El Adelanto*, 9 d'abril del 1938; reproduït a: BENET, Josep. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 202.

15/ *El Norte de Castilla*, 29 de març del 1938; reproduït a: BENET, Josep. *L'intent franquista...* op. cit., p. 191.

Hi havia, però, un argument més específic, fet de l'entrellaçament de dos fils: la complicitat burgesa i conservador amb el separatisme d'esquerres; i la naturalesa interclassista del separatisme. Aquí sí que les esquerres catalanes rebien —més per catalanes, que no pas per esquerres—, mentre que la presència de les dretes s'explicava per la seva naturalesa separatista, per una banda, i per la seva inconsciència —nacional i de classe—, per l'altra. Per exemple, l'inevitable Francisco de Cossío ho escrivia amb to sever: «Ya ni “ezquierda” ni “Iliga”, ni derechas, ni izquierdas, ni catalanes templados, ni catalanes radicales... esto se acabó».¹⁶

Així, doncs, el discurs doctrinal ja estava ben definit, abans fins i tot que la batalla de l'Ebre posés una pausa a la que es considerava una ofensiva sense aturador possible. L'autèntica Catalunya espanyola, reingressada a la Mare Pàtria; l'expulsió dels llocs de responsabilitat de les esquerres (naturalment), però també dels burgesos catalanistes que havien propiciat l'accés de les esquerres al poder; l'espanyolització del país; i, potser, en darrer terme, de forma més tímida, la feixistització de la societat. Però sobre aquesta qüestió, excepte a *Destino* i no sempre de forma clara, no s'insistia gaire.

Tothom tenia pressa. Juan Ramón Masoliver (un dels puntals i copropietari de *Destino. Política de Unidad*, de Barcelona) ho explicava, carregant contra els burgesos de l'Eixample barceloní: «Gente hubo, en San Sebastián, que al avanzar nuestras tropas rápidamente por los Monegros, se volcó sobre la plaza de Guipúzcoa, o la calle Narrica, en busca de una maleta. Gente apresurada, es cierto, sin más afán que volver a pisar el mosaico de su tercer piso del ensanche barcelonés, pero sin mala intención».¹⁷

L'únic que no pensava córrer, però no se sabia públicament, era el general Franco.

^{16/} A *El Norte de Castilla*, 29 de març del 1938; reproduït a: BENET, Josep. *L'intent franquista...*, op. cit., p. 191.

^{17/} MARTÍNEZ DE ORIA, J. [Juan Ramón Masoliver]. «El chocolate de casa Llibre», *Destino*, 67, 11 de juny del 1938.

II.

Calia preparar en tots els aspectes la caiguda de Catalunya. També en l'aspecte econòmic i empresarial. Al cap d'una setmana de l'ocupació de Lleida, l'industrial ennoblit José de Caralt (primer comte de Caralt i avi de Luis de Caralt, peça fonamental en la trama falangista cultural de Barcelona als anys cinquanta del segle passat); el nomenat president de la Cambra de Comerç i Navegació per part de la Junta Técnica de Estado, Amadeo Maristany; i el secretari de la Cambra, Antonio Tiffón, refugiats de feia temps a Bilbao, van presentar al ministre d'Indústria i Comerç, el general Juan Antonio Suanzes, l'informe «Problemas de índole económica que pueden plantearse con motivo de la liberación de Cataluña».¹⁸ L'índex contemplava les grans qüestions que els empresaris catalans del franquisme comptaven que es trobarien quan arribessin, més aviat que tard, a Barcelona:

- 1º. Las disposiciones vigentes.
- 2º. La situación de los negocios regidos por elementos rojos.
- 3º. Liquidación de operaciones comerciales.
- 4º. Licitud de ganancias y pérdidas.
- 5º. El problema de las existencias.
- 6º. Recuperación de máquinas.
- 7º. Incautaciones y requisas.
- 8º. Problemas específicos. Innovaciones industriales.
- 9º. Las bases de trabajo: salarios, jornada, admisión de personal.
- 10º. El problema de crédito.
- 11º. Las exportaciones.
- 12º. Solidaridad entre los elementos económicos.

^{18/} Informe mecanografiat, 7 folis. Arxiu de la Cambra (Barcelona).

Tot i la seva aparença d'informe tècnic-econòmic, els autors no perdien de vista la dimensió politico-repressiva que tindria la «liberación» de Barcelona. El primer problema que plantejaven no era estrictament econòmic; més aviat, es tractava d'organitzar la recuperació de les empreses i negocis «que han funcionado colectivizados o regidos por personas o Comités de las Organizaciones rojas» seguint criteris d'ordre públic. Proposaven que es creés una comissió responsable de recuperar aquestes empreses, però que disposés «de la debida autoridad» i estigués connectada «*con las Autoridades Militares y las de Orden Público*».¹⁹ Totes les empreses, indústries, comerços, negocis, etc., que van caure en mans d'«elementos rojos» haurien de registrar aquest fet mitjançant una «diligencia» on es fes constar «los nombres de los gestores y Comités para hacer posible una depuración de su gestión administrativa sin perjuicio de la intervención de los Tribunales pertinentes cuando se dibujara la figura del delito». Per tant, d'entrada, la recuperació de les propietats industrials i comercials hauria de tenir en compte la doble vessant econòmica i repressiva.

No es preveien problemes amb les operacions comercials o financeres que haguessin dut a terme «los gestores o Comités rojos», en la mesura que els rebels ja havien dictaminat la seva nul·litat, tant en territori espanyol com en operacions internacionals. Sobre això, sobre la valoració de responsabilitats per hipotètics guanys i pèrdues, només es contemplava la reglamentació dels rebels. S'entenia, doncs, que les pèrdues serien carregades sobre els «rojos», mentre que els guanys quedarien per als propietaris que havien recuperat els negocis. En aquest punt, no calia donar-hi gaires voltes.

També la recuperació de la maquinària, eines de treball, etc., tenia una dimensió política:

Con motivo de la anarquía imperante en la zona roja y de sus propias necesidades económicas y de guerra, se tiene noticia de que han sido unificadas diversas instalaciones industriales, barajando elementos de trabajo de distinta procedencia; se dice que ha sido enviado a Rusia maquinaria y también es posible que se haya aumentado el utillaje de algunas fábricas con maquinaria para la fabricación de materiales de guerra. Estos hechos deben ser debidamente acreditados para que pueda llevarse a efecto la debida *recuperación de maquinaria*.

^{19/} Subratllat a l'original.

Tothom que demanés recuperar l'utilitatge originari hauria de fer una declaració jurada, per la qual quedés ben aclarit que allò que reclamava havia estat seu en origen. Probablement, hi havia maliances entre empresaris i directius econòmics, sobretot en relació amb aquells que s'haurien quedat a la rereguarda republicana, fent funcionar directament o indirecta els seus negocis, i els que havien fugit cap a la zona rebel. No podia ser que els que tornaven es trobessin que els que es van quedar —probablement, pocs— no pagaven la factura econòmica-política que els corresponia.

Una altra qüestió, que no tenia res a veure amb la recuperació econòmica i de béns, però sí —i molt— amb el desplegament del nou poder franquista, era assumir les exigències i necessitats que plantejessin les noves autoritats militars i polítiques. Per tant, a l'hora de contemplar les «Incauciones y requisas» que vindrien del costat franquista, el consell era posar-s'hi bé:

Al entrar nuestro Glorioso Ejército en una ciudad, es natural se preocupe de las incauciones y requisas para el debido funcionamiento de los servicios. La perentoriedad de las necesidades guerreras no permiten escoger con exactitud muchas veces, lo más conveniente; y con menor motivo aun, puede en tales circunstancias preverse si lo incautado o requisado puede prestar mejores rendimientos en otros servicios. Para mejorar el sistema, no es posible otra solución que la de ofrecer previamente los locales, fábricas, talleres, etc., al Mando Militar, lo que podría hacer una Delegación concedora de las actividades industriales, mercantiles y transportes, etc., que entrase en los primeros momentos en la población.

De fet, es proposava una mena d'autogestió incautatòria preventiva, un oferir-se abans no es trobessin amb ocupacions d'espais i llocs considerats imprescindibles des del punt de vista econòmic i empresarial. D'altra banda, l'agraïment a l'exèrcit, i al franquisme en general, era tan intens i sincer que tampoc no es preveia cap problema. De fet, una vegada arribats a Barcelona, José Garí Gimeno va expressar aquest agraïment d'una manera clara i diàfana: va regalar els terrenys de l'avinguda Diagonal on s'aixecaria la nova residència per a l'oficialitat de l'Exèrcit espanyol.²⁰

²⁰/ GOROSTIZA, Santiago. «Josep Garí Gimeno (1886-1965): un banquer victoriós», *Recerques*, núm. 67, 2013, p. 141-159. «Donación de don José Garí al gobierno nacional», *La Vanguardia Española*, 3 de febrer del 1939: «Un solar enclavado en la Gran Vía Diagonal, de Barcelona, de una superficie de 3.500 metros cuadrados dotado de jardín y de edificaciones anejas de un valor aproximado de un millón de pesetas».

A mesura que s'avançava en l'informe, era evident que es feia un esforç per fer encaixar allò que volien els empresaris catalans de la zona franquista amb allò que voldria fer, seguint el modelo autàrquic feixista, la nova autoritat econòmica rebel. Si no hi havia recursos per importar matèries primeres essencials, ja s'adaptarien a allò que els manessin segons els cànons autàrquics. I no es plantejava com una substitució forçada, al contrari, hi veien grans beneficis per al «Nuevo Estado»: «En general, ha de hacerse constar que todo cuanto tiende a favorecer la sustitución de primeras materias exóticas, valorando las que produce nuestra agricultura, se estima como función primordial del Poder público, porque contribuye a producir un aumento en la circulación de riqueza, además de descargar nuestro saldo deudor con el extranjero». Possiblement, l'elogi a l'autarquia era una cessió no només retòrica, sinó també amb efectes pràctics, però els grups d'empresaris, financers, etc., que corrien per la zona rebel eren molt conscients que s'hi jugaven, en aquell tram final de la guerra.

El punt 9 de l'informe era clau en el discurs empresarial franquista català. Allà s'hi definien les grans línies d'actuació previstes pels homes de negoci de la zona rebel, amb una ullada molt aclaridora sobre què havia succeït del 1936 en amunt i què calia fer del 1938 —aquell abril, tothom, excepte Franco, preveia que la guerra acabaria abans de final d'any— en endavant:

La cuestión obrera tiene en Cataluña un carácter peculiar debido a que después de las elecciones de Febrero del año 36 y dado el régimen autonómico en que se desenvolvía y el hecho de ocupar los cargos de Gobierno hombres de extrema izquierda, se llegó en materia de salarios, despidos, y en general de las condiciones del trabajo a situaciones absurdas, que excedía las posibilidades objetivas de la producción, sin atender a los intereses generales del país, arrancándose las concesiones por la violencia y aun por la coacción de la autoridad marxista.

Por dicha razón, en cuanto a salarios, aunque en Julio de 1936 eran mayores de lo que la realidad permitía soportar, atendido al hecho de que durante el dominio rojo se habrán hecho aumentos debidos a la falta de poder de compra de su moneda y de la carencia de artículos, al ser liberada Barcelona y contar con una moneda saneada de la España Nacional, abundando los artículos alimenticios, el volver a términos parecidos a los del primer semestre del 36 representarían en la práctica una positiva mejora. Se pregunta si la fecha de vigencia debería ser la del 18 de Julio o la del 16 de Febrero en que tuvieron lugar las elecciones recrudesciendo desde entonces los abusos; quizás sería más conveniente esta última, para evitar desigualdades en contra de los grupos obreros que entonces no reclamaron, lo que permitiría al

poder público dentro de un plazo prudencial después de la pacificación, sobre todo si se habían elevado los costes de la vida (lo que es probable), establecer motu proprio un aumento general de un pequeño tanto por ciento en todos los salarios, que podría ser aproximadamente el porcentaje de diferencia entre los salarios del 16 de Febrero y del 18 de Julio de 1936.

En cuanto a jornadas bien claro y explícito es el criterio del Gobierno de mantener las cuarenta y ocho horas recuperando las fiestas intersemanales a parte de la Nacional del 18 de Julio.

Las convenciones colectivas de trabajo deberían ser totalmente revisadas, expurgándolas del espíritu marxista contra el cual sostenemos la guerra, y dándoles forma adecuada a los principios del orden nuevo, previendo el salario familiar, etc. En una palabra, defender los principios espirituales e nuestra Cruzada, con tantas ventajas materiales para el obrero como permita el interés general de la producción, pero arrancando de cuajo el espíritu marxista que no debe perdurar después de alcanzada la victoria, en la legislación obrera, pactos colectivos, etc. La admisión del personal debería ser libre, ya que debería quedar rescindido el contrato de trabajo, siempre previa la autorización militar. Cuando se hallen organizadas las Oficinas de colocación obrera a ellas deberá acudir sin el turno forzoso sistema marxista de envilecimiento de trabajo.

Era un programa de contrareforma laboral i política antiobrerista gairebé de manual: congelació salarial amb data fixa (primavera del 1936); desmuntatge de convenis i negociacions col·lectives; i una mena de depuració laboral, per la qual tots els treballadors de la «zona roja» haurien de passar per un adreçador fet d'acomiadaments preventius i recol·locacions —si s'ho mereixien— posteriors. Feia molts anys que l'empresariat català no se sentia tan identificat i proper amb un poder polític com el que s'havia organitzat a Burgos; ni tan sols en els temps de la dictadura del general Primo de Rivera es devia haver arribat a aquest grau de solidaritat interclassista i ideològica:

Hay que proclamar como cuestión fundamental el principio de solidaridad entre todos los españoles; todos han aportado su esfuerzo de abnegación a la Victoria, pagando una dolorosa contribución de sangre en sus personas o en las de sus familiares; otros han sido perseguidos tenazmente y desposeídos de cuanto tenían; el dolor y el quebranto de cada uno debe compartirse entre todos hasta sus últimas consecuencias.

A los que hicieron la guerra más cruel que registra la historia y ampararon el dominio rojo les juzgará una ley justa, igual y exacta.

Y la justicia, exactitud en dar a cada uno lo que le pertenece o a que tiene derecho, exige esta compensación, que nace de un sentimiento colectivo de interés nacional al que precisa servir con lealtad generosa.

III.

Preparats en el camp dels discursos ideològics i el programa contrareformista i nacionalista més radical; a punt, en termes econòmics i empresarials, amb les quatre línies bàsiques d'actuació de futur immediat dibuixades. Només quedava el pas decisiu, l'ordre de mobilització i ofensiva que havia de donar el Caudillo i impulsar l'exèrcit rebel en direcció a Barcelona i, de fet, a liquidar la guerra en territori català.

De fet, corria la brama que, després d'uns dies de descans, els responsables de la caiguda de Lleida, amb el general Yagüe al capdavant, rebrien l'ordre d'avançar cap a Barcelona. Un militar tan poc sospitós com el general Jorge Vigón ho va deixar apuntat el 16 d'abril: «Se hacen cábalas y conjeturas respecto al término de la guerra».²¹ Això es plantejava en una tertúlia d'alts comandaments, l'endemà que el general Camilo Alonso Vega arribés a Vinaròs, García Valiño a Alcanar i Martín Alonso a Benicarló. Només que els manessin dirigir-se cap el nord-est, en direcció a Tarragona, podien dur a terme una doble ofensiva —Yagüe per l'interior; Vigón i els altres generals, per la costa—, demolidora per a la República.

Els generals esperaven l'ordre; els diplomàtics estrangers, els observadors internacionals, els assessors militars alemanys i italians, també. Però l'ordre no va arribar. Franco no tenia al cap una ofensiva ràpida i definitiva. Volia una guerra llarga, de desgast i càstig, d'anihilació de l'enemic, de neutralització i anul·lació definitiva de qualsevol forma de resistència. No era una «estrategia prudente y vacilante», com afirmaria el periodista Ramón Garriga, un admirador confès del general Yagüe.²² El Caudillo pensava «en una guerra larga, de desgaste y en la que pudiera machacar para siempre a la República»;²³ «una guerra d'extermini contra la República», dirigida per un militar «cruel, immisericordiós i venjatiu».²⁴ Un altre dels historiadors de referència encara anava més lluny en les seves explicacions: «Franco, consistente con su estrategia de prolongar la guerra, optó por no dar la puntilla, y ni siquiera arriesgarse a hacerlo, a la

^{21/} VIGÓN, Jorge. *Cuadernos de guerra y notas de paz*. Oviedo: Instituto de Estudios Asturianos, 1970, p. 228.

^{22/} GARRIGA, Ramón. *El general Juan Yagüe*. Barcelona: Planeta, 1985, p. 146.

^{23/} CASANOVA, Julián. *República y guerra civil*. Barcelona-Madrid: Crítica-Marcial Pons, 2007, p. 388.

^{24/} PRESTON, Paul. *La guerra civil española*. Barcelona: Base, 2006, p. 293.

resistencia republicana. Una guerra larga le permitiría destruir físicamente lo más posible al Ejército Popular, columna vertebral de la República y también de la odiosa izquierda española, y proseguir asentando su autoridad entre sus generales. Si daba una orden absurda y le obedecían, ¿qué más cabía pedir?». ²⁵ I l'«orden absurda» va ser aturar l'avenç. Citant a un altre militar, disfressat d'historiador, Ramón Salas Larrazábal, Ángel Viñas recordava que el general Yagüe «piafaba [sic] en Lérida [Salas Larrazábal en va ser testimoni] porque no recibía la autorización de proseguir la ofensiva» (p. 313). Altres generals (Kindelán, Solchaga, Vigón...) també hi van posar mala cara. Però, naturalment, ningú no va desobeir l'«orden absurda». Probablement, aquell abril de 1938, el general Franco va acabar d'entendre el poder absolut que havia assolit en el bàndol rebel.

IV.

Tot el que s'havia previst, dibuixat, projectat, pensat, etc., al voltant de l'ocupació de la ciutat, des de l'abril del 1938, fos per la part civil i falangista, com per la part militar i de seguretat i repressió, va desembocar, després de la caiguda de la ciutat el 26 de gener del 1939, en la militarització de Barcelona, el seu espai urbà i els mecanismes de control polítics i social de la ciutadania. Tot va acabar en mans del general Eliseo Álvarez Arenas, amb una facilitat i una naturalitat gairebé sorprenents:

Queda sujeta a mi Autoridad el Orden público y el restablecimiento de la vida civil. En consecuencia, todas las demás autoridades, personas investidas de cargo oficial, funcionarios, corporaciones, empresas de todo orden y particulares vienen obligados a acatar y cumplir mis órdenes directas y las que mis Agentes y Delegados transmitan, a cooperar activamente al mantenimiento del orden público, a la seguridad de personas y cosas, y restablecimiento de la vida económica y doméstica. ²⁶

Efectivament, la ciutat i el seu control van ser militaritzats, concentrats i supeditats en mans del general Eliseo Álvarez Arenas. Amb una gran naturalitat i fluïdesa, com si s'hagués planificat amb mesos d'antelació. Les estructures de control i repressió, els serveis, les competències, etc., es van anar construint i expandint partint d'una organització jeràrquica

^{25/} VIÑAS, Ángel. *La República en guerra*. Barcelona: Crítica, 2012, p. 316.

^{26/} Article 2n del *Bando del General Jefe de los Servicios de Ocupación* (i Subsecretario de Orden público), *La Vanguardia*, 28 de gener del 1939.

militar: un Jefe de Servicios de Ocupación que, a la vegada, era Gobernador Militar i que no havia deixat de ser Subsecretario de Orden Público. Per sota, militars i civils, amb competències no sempre ben delimitades, però que no eren cap problema per projectar una imatge força quotidiana: la supeditació dels jerarques civils als militars, la subordinació de l'administració local i provincial a l'administració militar (Servicios de Ocupación) i civil (ministeris i Jefaturas Nacionales).

Quan el general Álvarez Arenas va arribar a Barcelona, el 27 de gener al migdia, la seva agenda de visites i entrevistes d'aquell dia ja marcava la pauta. Les primeres entrevistes van ser militars, al Palau de Pedralbes, amb els generals Solchaga i Vigón. Eren les més urgents i importants, perquè Álvarez Arenas prenia el relleu als responsables de la caiguda de la ciutat: «el general Jefe de Ocupación cambió las primeras impresiones con aquellos generales a fin de reemplazar en las funciones interinas del mando de Barcelona a los jefes de las victoriosas tropas...».²⁷ Darrere va venir el general Yagüe i, una mica més tard, Miquel Mateu i Pla, acabat de nomenar alcalde de la ciutat. Després, el general Álvarez Arenas va continuar les entrevistes amb el Jefe Nacional de Prensa, José Antonio Giménez Arnau; el Jefe Nacional de Propaganda, Dionisio Ridruejo; i el Jefe Nacional de Turismo, Luis Bolín. En aquesta agenda, Miquel Mateu era un actor secundari, una entrevista de segona fila, en la mesura que en l'esquema franquista militar del moment, l'ajuntament era un ens administratiu subordinat, dedicat a les tasques més bàsiques. El missatge era clar: l'ocupació era un assumpte militar, estratègic en la construcció de la dictadura a la ciutat; l'ajuntament era un actor secundari.

Gairebé el mateix es va poder veure el diumenge, dia 29, quan va fer acte de presència Ramón Serrano Suñer. Teòricament, arribava a Barcelona per interessar-se «muy especialmente de lo que se refiere al abastecimiento de la población», però les dues primeres entrevistes van ser amb el general Álvarez Arenas i el coronel Ungría, màxims responsables del control, seguretat i repressió a la ciutat, però no exactament del proveïment dels

²⁷ «La nueva vida oficial de Barcelona. Llego a la ciudad el General Jefe de Ocupación, Sr. Álvarez Arenas. Conferencias con los generales Solchaga, Yagüe, Vigón y autoridades nacionales y locales», *La Vanguardia*, 28 de gener del 1939.

mercats municipals.²⁸ Certament, va tenir temps de rebre Miquel Mateu i Josep M. Milà i Camps, com a màxims representants de les administracions local i provincial, però quan els va haver despatxat, va continuar les entrevistes amb el personal militar: els generals Saliquet, Asensio i Barrón (mà dreta del general Yagüe), «el teniente coronel Alarcón y otros jefes del Ejército».

A partir del dilluns 30 de gener, els serveis militaritzats es van començar a posar en marxa, però amb molta lentitud. Quan es va anunciar la instal·lació de l'Auditoria de Guerra, es va avisar que ja s'anunciaria «por la Prensa y la Radio la apertura de las oficinas, y entonces serán escuchados y atendidos todos aquellos que reclaman la instrucción de la serena justicia de la España Nacional». Mentrestant, però, no hi havia una data concreta per començar a administrar «la serena justicia» nacional. Sí, en canvi, que es va començar a tenir instruccions sobre qüestions importants per a la ciutat i els seus habitants, com eren els proveïments de productes de primera necessitat, lliurament d'armes i explosius, transports, etc. Les indicacions eren signades pel tinent coronel Francisco Mut, dels Servicios de Ocupación. Aparentment, el nou ajuntament franquista no hi tenia res a dir.

La ciutat i els seus serveis estaven militaritzats, era així de senzill. Els militars del Servicio de Ocupación havien tancat la ciutat i només hi podien entrar membres de l'Exèrcit o de la Columna de Orden y Policía.²⁹ A més a més, l'intervencionisme arribava a un grau molt important en sectors fonamentals com el mercat del treball. Segons les ordres del general Álvarez Arenas, tothom havia de tornar a treballar, amos i treballadors. Si no ho feien per motius molt justificats, hi hauria sancions importants: «Si fueran propietarios, incautación de sus establecimientos por mi Autoridad, por considerar a sus dueños desafectos a la Causa Nacional, y si fueran empleados u obreros, despido por abandono injustificado del trabajo, con pérdida de todos los derechos que pudieran corresponderles con arreglo a la Ley». No cal dir que els empresaris que van patir les incautacions i col·lectivitzacions tornaven a recuperar els seus negocis immediatament.

^{28/} «El ministro de la Gobernación llegó ayer a Barcelona», *La Vanguardia Española*, 30 de gener del 1939.

^{29/} «Queda prohibido el intento de entrar en Barcelona sin pertenecer al servicio del Ejército en misión militar o a la Columna de Orden y Policía», *La Vanguardia Española*, 30 de gener del 1939.

I, tant important com tot l'anterior, els salaris quedaven fixats segons els corresponents al 18 de juliol del 1936. La C.N.S. no hi tenia res a dir; qui manava era el general Álvarez Arenas i ho faria durant uns quants mesos més.

La progressió repressiva militaritzada va continuar en els dies següents. Com deia, amb una franquesa poc habitual, el molt carlino-falangista Feliciano Baratech, la ciutat vivia «en estado de sitio», sota custòdia militar.³⁰ El més sorprenent era que, a banda dels tres bans militars que van servir per avisar del règim d'ocupació, enlloc es va parlar mai d'un estat de setge reglat; semblava com si les noves autoritats franquistes produïssin legislació sobre el que feien cada dia.

En aquest context, Baratech va donar la gran notícia de l'arribada de quaranta camions, que portaven:

La Columna de Policía y Orden público organizada en Zaragoza con voluntarios aragoneses, para prestar servicios auxiliares. Mil doscientos hombres integran esta Agrupación de fuerzas, procedentes de todas las clases sociales y de edad superior a la requerida para el servicio de armas en el frente. Vienen con un espíritu de elevadísimo patriotismo, a prestar su concurso a la normalización de la vida civil de esta ciudad, para devolver con moneda de amor y solidaridad española el daño que Aragón recibió de la Cataluña esclavizada por el soviét.

La llista es podria anar ampliant. L'1 de febrer es posava en marxa, a la fi, l'Auditoria de Guerra, amb l'obertura del Juzgado de Oficiales Generales, el Servicio de clasificación de prisioneros y presentados i el Juzgado Militar Especial de Depuración de funcionarios públicos. També era militar el Servicio de Recuperación Artística de Vanguardia, o «la recuperació agrícola» es feia de la mà del general Álvarez Arenas (intervenció en dipòsits de fertilitzants, recuperació de finques, etc.). El 3 de febrer, la Jefatura Nacional del Servicio de Seguridad, del coronel Ungría, avisava que tots els locals requisats el 26 de gener quedaven sota el seu control. El dia abans va marcar l'inici de la «normalització» militar de la ciutat. És a dir, tots els serveis públics militaritzats i els civils sota el control del Servicio de Ocupación van començar a notificar les activitats que duien a terme i els serveis que havien d'oferir, una vegada superat el període

^{30/} BARATECH, F. «Mientras se lucha victoriosamente en el frente, Barcelona recobra la fisonomía de gran ciudad», *La Vanguardia Española*, 31 de gener del 1939.

excepcional dels primers dies d'ocupació (26 de gener-1 de febrer). Des d'ara i fins el juliol, la ciutat es comença a moure sota la tutela directa del general Álvarez Arenas i el seu Servicio de Ocupación. Els civils —Ajuntament i Diputació provincial—, els falangistes —Jefatura provincial i aparell local—, els estatals —delegacions ministerials, empreses públiques, etc.— i, naturalment, els militars. Cadascú posaria en marxa els serveis propis, però l'última paraula la tenia sempre la Jefatura de Servicios de Ocupación, que dominava la ciutat i la província.

Aquell dijous dia 2, l'Auditoria de Guerra de Catalunya ja s'havia instal·lat al Palau de Justicia i començava a funcionar en l'àmbit militar, amb la persecució d'oficials i sotsoficials que havien passat la guerra a la rereguarda catalana; i en l'àmbit civil, amb el Juzgado Militar Especial de Depuración de funcionarios civiles. Tots els funcionaris que passessin per aquest jutjat sabien en algun moment si estaven afectats per «responsabilidades de carácter exclusivamente criminal». Les «responsabilidades administrativas» les sabrien mitjançant les comissions provincials o locals de depuració dels seus àmbits laborals (ajuntaments, mestres, empreses públiques, etc.).

Per altra banda, també es van aclarir les competències de la Jefatura de Servicios Especiales, que depenia de la Jefatura de Ocupación i no del coronel Ungría (que havia aspirat a controlar-la temps enrere). En mans d'aquesta Jefatura quedaven les operacions al port de la ciutat (probablement, el punt estratègic més important de la regió i la seva costa), «la custodia y conservación de documentos» o, per exemple, la «recogida de libros de tendencia marxista».³¹ Certament, l'ajuntament també s'havia posat en marxa, però la seva tasca —proveïment de mercats, obra pública, etc.— estava subordinada a les directrius que es marcaven des del Palau Robert, seu dels Servicios de Ocupación.

Un parell de dies més tard, el control ja era absolut; la burocràcia militar ja funcionava a ple rendiment. La Columna de Orden y Policia de Ocupación, procedent de Saragossa, ja s'havia instal·lat al carrer Còrsega; el Servicio de Recuperación de Material de Guerra avisava els ciutadans de l'obligació d'informar de qualsevol dipòsit sospitosos o d'armes i explosius;

^{31/} *La Vanguardia Española*, 3 de febrer del 1939.

havia arrencat una Delegación Especial para Información de Residentes en Territorio Liberado, depenent de la Jefatura de Servicios Especiales; i arribava a Barcelona el senyor Quintela, un inspector de policia que es faria càrrec de la Brigada Social, instal·lada a tocar de la Columna de Orden aragonesa. El cercle de la seguretat i la repressió sobre la ciutat i els seus veïns es tancava. La caiguda ja havia passat; l'ocupació era un fet.